

УДК 657.1(477)

Никифорак І.І., к.е.н.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,

м. Чернівці

Сучасні тенденції формування структури вітчизняної системи обліку

Анотація

У статті здійснено спробу виокремити проблеми розвитку вітчизняної системи бухгалтерського обліку та шляхи їх вирішення. Наведена модель функціонування обліку як складної, штучно створеної системи. Проаналізовано сучасні наукові тенденції у формуванні структури системи обліку. Подальший розвиток системи обліку полягає в оптимальному виділенні складових підсистем, функціонування яких повинно бути спрямоване на конкретного споживача інформаційних ресурсів. Обґрунтована необхідність узгодженого розвитку підсистем фінансового та управлінського обліку. Розвиток управлінського обліку потребує розробки моделей його організації в межах окремих видів діяльності, а фінансового обліку – гармонізації методики його ведення та складання звітності за вимогами міжнародних стандартів.

Ключові слова: системний підхід, вимоги управління, система обліку, підсистеми фінансового та управлінського обліку, гармонізація облікових підсистем.

Никифорак И.И., к.э.н.,

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича,

г. Черновцы

Современные тенденции формирования структуры отечественной системы учета

Аннотация

В статье сделана попытка выделить проблемы развития отечественной системы бухгалтерского учета и пути их решения. Предложена модель функционирования учета как сложной, искусственно созданной системы. Проанализированы современные научные тенденции в формировании структуры системы учета. Дальнейшее развитие системы учета состоит в оптимальном выделении составных подсистем, функционирование которых должно быть направлено на конкретного потребителя информационных ресурсов. Обоснована необходимость согласованного развития подсистем финансового и управленческого учета. Развитие управленческого учета требует разработки моделей его организации в рамках отдельных видов деятельности, а финансового учета – гармонизации методики его ведения и составления отчетности согласно требованиям международных стандартов.

Ключевые слова: системный подход, требования управления, система учета, подсистемы финансового и управленческого учета, гармонизация учетных подсистем.

Iryna Nykyforak,
Candidate of Economic Sciences,
Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi,
Chernivtsi

Current trends of formation of structure of national accounting system

Annotation

In article attempt to allocate problems of development of national accounting system and a way of their decision made. The model of functioning of the account as difficult, artificially created system is offered. Current scientific trends in formations of structure of accounting system are analyzed. Further development of accounting system consists in optimum allocation of the compound subsystems which functioning has to be directed on the specific consumer of information resources. Need of the coordinated development of subsystems of financial and management accounting is proved. Development of management accounting demands the working up organization models within separate kinds of activity, and the financial account – harmonization of a technique of its maintaining and drawing up the reporting according to requirements of the international standards.

Keywords: system approach, management requirements, accounting system, subsystem of financial and management accounting, harmonization of accounting subsystems.

Постановка проблеми. Економічні закони ринкової економіки та сучасні тенденції глобалізації вимагають постійного підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання, що стає можливим лише за умови компетентного управління. У цьому контексті особливого значення набуває якісне інформаційне забезпечення, яке є підґрунтям для прийняття виважених управлінських рішень. Тому дослідження змісту та характеристик системи управління нерозривно пов'язане з проблемою визначення ролі і місця бухгалтерського обліку як основного постачальника інформації для прийняття рішень. Прогресивні методи управління висувають якісно нові вимоги до обліку. В той же час облік здійснює зворотній вплив на управління, підвищуючи його ефективність. Саме нові вимоги щодо забезпечення сучасних інформаційних потреб користувачів стали поштовхом для удосконалення системи обліку. Тому у полі зору науковців опинилася проблема розробки системи обліку,

адаптованої до сучасних вимог управління в умовах глобалізації та мінливості ринкового середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток вітчизняної системи обліку зробили Ф.Ф.Бутинець, Б.І.Валуєв, С.Ф.Голов, З.В.Гуцайлук, С.А.Кузнецова, Л.В.Нападовська, М.С.Пушкар. Проте дотепер на сторінках наукових журналів активно обговорюються наслідки реформування вітчизняної системи обліку та проблеми її відповідності вимогам міжнародних стандартів. Зокрема, С.А.Кузнецова розвиває концептуальні підходи щодо синергетичного розвитку бухгалтерського обліку. Власні критерії якості інформації, що формується у системі бухгалтерського обліку, визначає Л.В.Нападовська. Також в центрі уваги опинилась дискусія щодо напрямів удосконалення системи бухгалтерського обліку та його структури. М.С.Пушкар обґрунтовує необхідність виокремлення нових видів обліку, зокрема креативного. Теоретико-методологічні засади багатоцільового бухгалтерського обліку розробляє С.Ф. Голов. Проте більшість науковців та практиків не поділяють такі наукові погляди. Це пояснює появу низки нових розробок вітчизняних науковців, в яких досліджуються теоретичні, методологічні та організаційні проблеми формування системи обліку, її місце в інформаційній системі підприємства та значення в управлінні.

Мета статті полягає у визначенні основних тенденцій розвитку вітчизняної системи бухгалтерського обліку та обґрунтуванні пропозицій щодо оптимальних шляхів удосконалення її структури відповідно до сучасних інформаційних потреб управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. З філософської точки зору під системою розуміють сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і взаємозв'язках між собою, утворюючи єдине ціле. Дати однозначне визначення досить складно, оскільки дане поняття відноситься до глибоких філософських основ процесу пізнання. В економічних

дослідженнях зустрічається багато підходів до визначення поняття системи. Найбільш типові з них представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Дефініція визначень поняття «система»

Автори	Визначення
Саратовський В.М. [14]	Система – це кінцева множина функціональних елементів та відносин між ними, що вирізняється з середовища відповідно до визначеної мети в межах означеного інтервалу часу.
Афанас'єв В.Г. [13]	Система – сукупність об'єктів, взаємодія яких обумовлює наявність нових інтегральних якостей, не властивих утворюючим його елементам.
Коваленко І.І. [7]	Система – це об'єкт, який характеризується складом елементів, структурою їх зв'язків, параметрами і має хоча б один вихід, які забезпечують зв'язок із зовнішнім середовищем, що характеризується законами поведінки і змінює поведінку при надходженні керуючих впливів.
Пушкар М.С. [12]	Система – це цілісний комплекс, що охоплює визначену сукупність об'єктів довільної форми та змісту, які взаємозв'язані між собою і об'єднані регулярною взаємодією.

Проаналізувавши існуючі визначення, можна дійти до висновку, що залежно від підходу вони мають спільні риси:

- 1) система визначається через поняття системного підходу: цілісність – елементи – зв'язки;
- 2) система розглядається з позиції регулювання: вхід – переробка інформації – вихід.

Складна штучно створена система характеризується такими ознаками:

- структура системи як множина взаємопов'язаних між собою елементів системи;
- вхід та вихід системи в цілому та кожного елемента зокрема;
- єдність головної мети і завдань;
- структура та ієрархічність.

Використання системного підходу у дослідженні проблемних питань обліку дозволяє розширити межі дослідження та в комплексі врахувати усі фактори впливу на об'єкт дослідження. Тому не є винятком щодо

системного функціонування бухгалтерський облік, який виступає складовою соціально-економічної системи. Застосування системного підходу при дослідженні бухгалтерського обліку знаходиться в полі зору науковців.

З цього приводу, проф. В.В. Дік зазначає, що «... діяльність господарюючого суб'єкта базується на «трьох китах»: системі управління, його економічній інформаційній системі та інформаційних технологіях, які використовуються в якості інструментарію двох попередніх компонент» [5, с.33]. Основу інформаційної системи складає бухгалтерська інформаційна система, в якій хронологічно й систематично нагромаджуються та обробляються дані, що пов'язані з функціями управління. Тобто, бухгалтерський облік є підсистемою більш складних систем – системи управління та інформаційних систем.

При цьому систему бухгалтерського обліку можна розглядати як на макрорівні, тобто в порівняльному аспекті національних систем бухгалтерського обліку різних країн світу, так і на мікрорівні окремого підприємства, де основним завданням виступає визначення кінцевого результату господарювання. На мікрорівні бухгалтерський облік є цілісною системою про стан та рух ресурсів підприємства, про характер і результати господарської діяльності, що відображає й узагальнює господарські операції в єдиному грошовому вимірнику.

Бухгалтерському обліку властиві такі ознаки:

- 1) наявність структури упорядкованих елементів;
- 2) наявність взаємозалежних прямих та обернених зв'язків;
- 3) наявність єдиної мети та багатоаспектних завдань;
- 4) збереження стійкості під впливом зовнішніх факторів.

Тому бухгалтерський облік можна охарактеризувати як систему, в якій відображаються господарські процеси для управління ними та надання інформації про них зовнішнім і внутрішнім користувачам. Більше

того, як стверджує М.С. Пушкар бухгалтерський облік відноситься до «... надскладних, динамічних, імовірнісних систем», у яких одна дія може викликати різні результати з певною ймовірністю [12, с.5].

З точки зору системи управління облік представляє собою основну частину інформаційної системи зворотного зв'язку. Він покликаний забезпечувати всі рівні управління підприємства інформацією про фактичний стан керованого об'єкта та про його відхилення від заданих параметрів. Бухгалтерський облік є складовою підсистемою інформаційної системи підприємства. Йому належить основна роль у процесі збирання, обробки та надання інформації для забезпечення усіх функцій управління підприємством. Тобто, облік генерує та інтерпретує всю базу інформаційного потоку для ефективного управління. Він перетворює первинні дані, зафіксовані в документах, на продукт – оброблену інформацію для управління. У той же час систему обліку можна розглядати як автономну, оскільки вона складається із структурних елементів, які можуть виступати в якості системи нижчого порядку.

Крім того, для системи обліку характерна не лише наявність зв'язків і відносин між елементами, що її утворюють, але і нерозривна єдність з середовищем, у взаємозв'язку з яким вона проявляє свою цілісність. Як і будь-яка система, облік має свої вхідні і вихідні потоки (рис. 1).

Рис. 1. Модель бухгалтерського обліку як системи

Вхідним пунктом системи є найпростіші елементи – факти господарського життя. Факти господарського життя відстежуються шляхом їх фіксації в первинних документах, а документи

використовуються для оцінки економічних та юридичних наслідків діяльності підприємства в результаті групування господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку. Бухгалтерський облік як система забезпечує інформацією в безперервному ланцюгу подвійного запису фактів господарського життя на рахунках, а подвійний запис разом з іншими елементами методу обліку створює замкнутий контур інформаційних зв'язків у системі рахунків обліку, що чітко окреслює його межі. Виходом із системи є корисна інформація користувачів, які приймають рішення. Разом з тим вихідна інформація для різних груп користувачів має неоднаковий рівень доступу.

Функція зворотного зв'язку полягає у формуванні та передачі інформації про фактичні параметри розвитку об'єкту управління. Основним компонентом інформаційної системи зворотного зв'язку в бухгалтерському обліку, в якості входу є неупорядковані дані, процесу – обробка даних, виходу – впорядкована на замовлення користувачів інформація.

Отже, бухгалтерський облік – це складна система, яка:

- 1) є підсистемою складнішої системи, тобто системи управління;
- 2) є інформаційною системою, оскільки основне завдання полягає у переробці та наданні корисної інформації;
- 3) включає окремі пов'язані між собою елементи;
- 4) побудована для вирішення багатоцільових завдань, що впливають з єдиної мети.

Для кожного етапу розвитку суспільства характерна своя система обліку. В міру ускладнення функціонування суспільства та розширення його інформаційних потреб ускладнюється система обліку.

Система управління є провідною, а система обліку – похідною та забезпечуючою ланкою, а тому основним завданням обліку є упорядкування вхідної та вихідної інформації відповідно до сучасних

потреб управління. Так, в сучасних умовах ринкової економіки виникли нові об'єкти управління і облік повинен надавати відповідну інформацію про них. Тому відбувається виділення із загальної системи обліку окремих підсистем, орієнтованих на збір та обробку інформації для специфічних груп користувачів, але не порушуючи органічної єдності системи бухгалтерського обліку. При цьому внутрішня структура системи бухгалтерського обліку змінюється в напрямку своєчасного забезпечення і отримання в повному обсязі вихідної інформації для управління. Чим різноманітніша така інформація, тим більше рівнів управління вона забезпечує і тим складніша внутрішня структура системи обліку.

Наступна проблема розвитку системи обліку полягає в оптимальному формуванні структури складових підсистем та їх узгодженості, вихідна інформація яких повинна бути спрямована на конкретного споживача. Ще дотепер проблема поділу системи обліку на окремі підсистеми є предметом гострої дискусії серед науковців. Зокрема, законодавчо закріплено виділення фінансового та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку. Проте протягом довгого часу ще відкритими залишаються такі питання:

- про ідентичність управлінського, внутрішньогосподарського та виробничого обліку;
- про необхідність розмежування та виділення окремими підсистемами податкового обліку або ж контролінгу;
- про можливість існування нових видів обліку, зокрема ідеального, креативного чи багатоцільового.

Аналіз наукової літератури свідчить, що погляди вітчизняних та зарубіжних науковців щодо складових системи бухгалтерського обліку кардинально розходяться (табл. 2).

Погляди науковців щодо структури системи бухгалтерського обліку

Автори	Структура системи бухгалтерського обліку
Гуцайлюк З.В., Задорожний З.В., Нападівська Л.В., Ніколаєва С.О., Палій В.Ф., Сопко В.В.	Фінансовий та управлінський облік
Бутинець Ф.Ф., Малюга Н.М., Хомин П.Я.	Фінансовий, управлінський та податковий облік
Пушкар М.С.	Фінансовий, управлінський облік та контролінг (креативний)
Бородкін О.С., Валуєв Б.І., Ластовецький В.О.	Відсутність підсистем обліку
Голов С.Ф.	Багатоцільовий облік

На наш погляд, бухгалтерський облік повинен поділятися на підсистеми, які виконуватимуть різну роль в інформаційній системі. Залежно від змісту інформації, яка виступає вихідним продуктом обліку, у внутрішній структурі системи обліку традиційно виділяють фінансовий та управлінський облік, які можуть розглядатись як підсистеми загальної системи обліку.

Поділ обліку на такі підсистеми є досить умовним, оскільки всі вони формують свої дані, базуючись на однакових первинних документах та використовуючи однакові елементи методу, і фактично відокремлюються на рівні бухгалтерії як структурного підрозділу підприємства, яка повинна задовольняти потреби різних користувачів. Сформована на виході із системи інформація для певної групи користувачів зазнає фільтрації з боку керівництва, яке дбає про ефективність господарювання підприємства. Все це обумовлює появу окремих розрізів вихідної інформації, кожен з яких може бути доступний лише для певної групи користувачів.

Тому в системі бухгалтерського обліку виділяють такі підсистеми:

1) фінансовий облік, який забезпечує процес підготовки та оприлюднення узагальненої облікової інформації про діяльність господарюючого суб'єкта для потреб широкого кола зовнішніх та внутрішніх

користувачів відповідно до вимог законодавчих актів та положень (стандартів) бухгалтерського обліку;

2) управлінський облік, який в межах одного підприємства забезпечує його управлінський апарат інформацією для виконання функцій управління.

В Україні на законодавчому рівні виділено внутрішньогосподарський облік, а його зміст визначено як «система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством» [6]. У міжнародній практиці прийнято трактувати управлінський облік як «процес ідентифікації, вимірювання, аналізу, підготовки, інтерпретації та передачі інформації, яка використовується управлінською ланкою для планування, оцінки та контролю діяльності організації і для впевненого використання звітності з ресурсів» [9, с.72]. Це визначення, сформульоване Комітетом із міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, є узагальненим вираженням думки професійних бухгалтерів багатьох країн світу. У ньому відзеркалено цілий ряд важливих функцій управлінського обліку, який розглядається як процес забезпечення системи управління підприємством необхідною інформацією, пов'язаною, переважно, із використанням внутрішніх ресурсів.

Таку думку підтверджують відомі зарубіжні вчені. Зокрема, американські економісти Р. Ентоні і Дж. Рис відзначають, що «управлінський облік – це процес у рамках організації, який забезпечує управлінський персонал організації інформацією, що використовується для планування, власне управління та контролю за діяльністю організації» [16, с.269]. Б. Нідлз, Х.Андерсон і Д. Колдуелл пишуть, що мета управлінського обліку – забезпечити інформацією менеджерів, відповідальних за досягнення конкретних виробничих цілей [11, с.424].

Тобто, зарубіжні автори (переважно, англомовні) вважають управлінський облік забезпечуючою підсистемою управління, яка повинна розширювати сферу фінансового обліку і надавати внутрішнім користувачам необхідну інформацію.

Таким чином, внутрішньогосподарський та управлінський облік слід трактувати як синоніми. Цю думку підтримує низка вітчизняних учених. Ці терміни, так само як виробничий облік та контролінг, характеризують одне і те ж саме поняття, тобто є різними назвами однієї підсистеми бухгалтерського обліку. Таким чином, внутрішньогосподарський облік є продовженням або, точніше, поглибленням і деталізацією даних фінансового обліку в частині затрат і доходів діяльності, коли розкривається ефективність придбання ресурсів, їх переробки, технологічних та організаційних рішень, мотивації тощо.

Ще одне дискусійне питання, яке по-різному тлумачиться вітчизняними науковцями, стосується взаємовідносин управлінського обліку і контролінгу. Ці поняття часто або вважають ідентичними, або, навіть, включають управлінський облік у контролінг, вважаючи останній набагато ширшим поняттям. Але і перший, і другий підходи, на нашу думку, є не зовсім точними. Для того, щоб однозначно визначити сутність як управлінського обліку, так і контролінгу, потрібно звернути увагу на походження й приналежність цих понять до тих чи інших облікових моделей і концепцій.

Характерною рисою німецької концепції контролінгу є її спрямованість на досягнення внутрішніх кінцевих результатів діяльності фірми. В той же час, у своїх працях Д.Хан включає у поняття контролінгу «американської концепції» не тільки внутрішній, але й зовнішній облік, а також внутрішній аудит [15, с.114-117]. Крім того, для США характерною є практична спрямованість контролінгу при майже повній відсутності теоретичних робіт із такою назвою. Можна зауважити, що американська

модель обліку складається з двох частин – фінансового та управлінського обліку. Ряд координуючих і контрольних функцій при цьому виконує внутрішній аудит, який не є обов'язковим та існує, переважно, лише в організаційній структурі великих промислових підприємств.

Звідси можна зробити висновок про те, що управлінський облік в англomовних країнах спрямований спочатку на забезпечення потреб виробничого і частково фінансового менеджменту, а потім на забезпечення потреб стратегічного менеджменту. В свою чергу, німецький контролінг, у сферу якого виробничий облік не входить, має більш виражене стратегічне спрямування. Він має довгостроковий характер і спрямовується на діагностику життєво важливих для підприємства проблем та знаходження оптимальних шляхів нарощування потенціалу підприємства.

Пропозиції науковців щодо створення ідеальної, креативної або багатоцільової моделі обліку, тісно пов'язані із прогностичними функціями управлінського обліку. Тому найбільш доцільним для застосування у вітчизняній практиці залишається варіант, створений на основі міжнародної концепції з поділом єдиної системи обліку на підсистеми фінансового та управлінського обліку.

Чітке виокремлення управлінського обліку зумовлює проблему розвитку моделей його організації в межах окремих видів діяльності, на вирішення якої спрямовано багато дисертаційних досліджень.

Розвиток вітчизняної підсистеми фінансового обліку повинен відбуватися гармонічно з іншими країнами світу. Оскільки управління підприємством в умовах інтеграції ринкової економіки нашої держави до ЄС вимагає, щоб інформація для потреб управління була якісною, зрозумілою та оперативною. Тому основна проблема розвитку системи обліку полягає в тому, що вихідна інформація у вигляді показників фінансової звітності повинна відповідати міжнародним нормам її формування. Це стає можливим лише за рахунок гармонізації методики

формування показників фінансової звітності за вимогами міжнародних стандартів. Даний процес у нашій державі ускладнює нестабільність та неузгодженість між собою нормативно-правових актів, які регулюють методологічні засади формування інформації у системі обліку та звітності. Такий стан справ негативно впливає на розвиток вітчизняної системи обліку та якість інформаційного забезпечення різних груп користувачів.

Висновки з даного дослідження. Проведене дослідження щодо тенденцій розвитку вітчизняної системи бухгалтерського обліку дозволяє зробити такі висновки:

1) сукупність об'єктивних ознак вказують на функціонування бухгалтерського обліку як складної, штучно створеної системи в рамках інформаційної системи підприємства;

2) основна проблема розвитку системи обліку зумовлена необхідністю якісно задовольняти сучасні інформаційні потреби різних груп користувачів. Це стає можливим за умови належного розвитку складових підсистем фінансового та управлінського обліку. Розвиток Управлінський облік потребує розробки моделей його організації в межах окремих видів діяльності. В свою чергу, подальший розвиток фінансового обліку пов'язаний із гармонізацією методики його ведення та складання звітності за вимогами міжнародних стандартів. Такі заходи дозволять підвищити корисність вихідної інформації для прийняття управлінських рішень внутрішніми та зовнішніми користувачами.

Перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямку пов'язані із вирішенням проблем методики формування показників фінансової звітності відповідно до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф.Ф. Проблеми науки бухгалтерського обліку:реалії: [монографія] / Ф.Ф.Бутинець. – Житомир: ПП «Рута», 2005. – 324 с.

2. Валуєв Б. Про багатоцільовий бухгалтерський облік: деякі необґрунтовані уявлення / Б. Валуєв // Бухгалтерський облік та аудит. – 2012. – № 5. – С. 3-9.
3. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: [монографія] / С.Ф. Голов. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.
4. Гуцайлюк З. Системи бухгалтерського обліку: критичний аналіз думок економістів / З. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік та аудит. – 2012. – № 4. – С. 3-11.
5. Дик В.В., Подольский В.И., Уринцов А.И. Информационные системы бухгалтерского учета: Учебник для вузов / Под ред. В.И. Подольского. - М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. - 319 с.
6. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999р. №966-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до док.: <http://uapravo.net/data/base51/ukr51374.htm>
7. Коваленко І.І. Вступ до системного аналізу: навч. посібник. / І.І.Коваленко, П.І.Бідюк, О.П.Гожий. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2004. – 148 с.
8. Кузнецова С. Система бухгалтерського обліку: методологічні та правові аспекти формування / С. Кузнецова // Бухгалтерський облік та аудит. – 2008. – № 4. – С. 12-19.
9. Международные стандарты учета и аудита: сборник с комментариями / [пер. с англ.; сост. М.М. Рапопорт]. / Вып. 1-8. – М.: Аудит-трейдинг, 1992. – 396 с.
10. Нападівська Л. Удосконалення системи бухгалтерського обліку в Україні / Л. Нападівська // Бухгалтерський облік та аудит. – 2012. – № 6. – С. 3-7.
11. Нидлз Б., Андерсон Х., Колдуэлл Д. Принципы бухгалтерского учета. / [пер. с англ.; под ред. Я.В.Соколова]. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 496 с.
12. Пушкар М.С. Розробка систем обліку: Навч. посібник / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 198 с.
13. Сурмін Ю.П. Теорія систем і системній аналіз: Навч. посібник. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.
14. Філософія: підручник / За ред. Г.А.Заїченко. – К.: Вища шк., 1995. – 455 с.
15. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / Хан Д.; [пер. с нем.; под ред. А.А. Турчака, Л.Г. Головача, М.Л. Лукашевича]. – М.: Финансы и статистика, 1997. - 800 с.
16. Энтони Р., Рис Дж. Учет: ситуации и примеры / [пер. с англ.; под ред. А.М. Петрачкова]. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 560 с.